

CYNGOR SIR CEREDIGION

Adroddiad i'r:	Pwyllgor Gwasanaethau Democrataidd
Dyddiad:	15 Hydref 2021
Teitl:	Disgrifiadau o Rolau Aelodau Etholedig
Pwrpas yr adroddiad:	Gofyn i'r Pwyllgor ystyried a chytuno ar set ddiwygiedig o Ddisgrifiadau enghreifftiol ar gyfer Rolau Aelodau Etholedig a baratowyd gan Gymdeithas Llywodraeth Leol Cymru

Cefndir

Mae Cymdeithas Llywodraeth Leol Cymru wedi llunio set ddiwygiedig o Ddisgrifiadau Rôl ar gyfer Aelodau Etholedig ar y cyd ag Aelodau a Swyddogion yr Awdurdodau Lleol. Mae'r disgrifiadau hyn sy'n amlinellu cyfrifoldebau a swyddogaethau rôl yr aelod etholedig yn cael eu cyflwyno fel awgrymiadau yn hytrach na chyfarwyddiadau. Mae gan yr Aelodau Etholedig amrywiaeth eang o rolau neu gyfrifoldebau y mae disgwyl iddynt eu cyflawni ac amcan y disgrifiadau hyn yw cynnig fframwaith a chanllawiau o ran y cyfrifoldebau hyn a'r ystod o weithgareddau y mae'r Aelodau yn ymgymryd â nhw.

Mae Atodiad A yn cynnwys disgrifiadau enghreifftiol ar gyfer y rolau canlynol:

Aelod Etholedig
Arweinydd (a Dirprwy)
Aelod Cabinet
Cadeirydd y Cyngor
Cadeirydd Pwyllgor y Gwasanaethau Democrataidd
Aelod o Bwyllgor y Gwasanaethau Democrataidd
Cadeirydd Pwyllgor Rheoleiddio
Aelod o Bwyllgor Rheoleiddio
Cadeirydd y Pwyllgor Safonau
Aelod o'r Pwyllgor Safonau
Cadeirydd y Pwyllgor Llywodraethu ac Archwilio
Aelod o'r Pwyllgor Llywodraethu ac Archwilio
Cadeirydd Pwyllgor Trosolwg a Chraffu
Aelod o Bwyllgor Trosolwg a Chraffu
Arweinydd yr Wrthblaid
Arweinydd Grŵp Gwleidyddol
Diben a Rôl yr Aelod Eiriolwr
Disgrifiad o Rôl yr Aelod Eiriolwr

Gwahoddir Aelodau Pwyllgor y Gwasanaethau Democrataidd i ystyried a ydynt yn dymuno derbyn y fersiynau generig neu a ydynt yn dymuno addasu unrhyw un o'r

disgrifiadau rôl enghreifftiol i sicrhau eu bod yn adlewyrchu amrywiaeth y rôl a gyflawnir yn gywir ynghyd â natur rolau o'r fath o fewn Cyngor Sir Ceredigion.

Casgliad

Gan ddibynnu ar yr hyn a gytunir iddo yn y cyfarfod hwn, cynigir bod y Disgrifiadau o Rolau Aelodau Etholedig yn cael eu cyflwyno i'r Cyngor er mwyn eu cymeradwyo. Ar ôl yr etholiadau ym mis Mai 2022, bydd pob Aelod yn derbyn disgrifiad o rôl Aelod Etholedig ynghyd â'r disgrifiadau rôl eraill.

Byddai modd hefyd eu cyhoeddi ar wefan y Cyngor fel rhan o'r dudalen 'Canllaw i Ymgeiswyr'.

Argymhelliad: **Cytuno ar y set ddiwygiedig o Ddisgrifiadau Rôl ar gyfer Aelodau Etholedig**

Atodiad: **Atodiad A – Disgrifiadau generig Cymdeithas Llywodraeth Leol Cymru o rolau Aelodau**

Dogfennau cefndir:

**Nia Jones
Rheolwr Corfforaethol Gwasanaethau
Democrataidd**

27 Medi 2021

Fframwaith o Ddisgrifiadau Rôl a Manylebau Person ar gyfer Aelodau

Mehefin 2021

Cymdeithas Llywodraeth Leol Cymru

Prif ddibenion CLILC yw hyrwyddo gwell llywodraeth leol, ei henw da a chefnogi awdurdodau i ddatblygu polisïau a blaenoriaethau a fydd yn gwella gwasanaethau cyhoeddus a democratiaeth.

Mae'n cynrychioli'r 22 awdurdod lleol yng Nghymru ac mae'r tri awdurdod tân ac achub ac awdurdodau'r tri pharc cenedlaethol yn aelodau cyswllt.

Cymdeithas Llywodraeth Leol Cymru

Tŷ Llywodraeth Leol
Rhodfa Drake
Caerdydd CF10 4LG

029 2046 8600 | www.clilc.cymru
@WelshLGA

Cyhoeddwyd: Mehefin 2021
Hawlfraint: Cymdeithas Llywodraeth Leol Cymru

Cefndir

Dyma set o ddisgrifiadau rôl a manylebau person cyffredinol ar gyfer aelodau etholedig. Maent yn berthnasol i bob awdurdod ac yn cael eu cynnig fel awgrymiadau yn hytrach na chyfarwyddiadau.

Mae'r disgrifiadau rôl yn pennu cyfrifoldebau a swyddogaethau'r aelod etholedig. Mae manyleb y person yn disgrifio'r rhinweddau a'r sgiliau y mae'r aelod eu hangen i gyflawni'r swydd, a gallant fod o gymorth wrth ystyried datblygiad personol.

Pan fo cynghorwyr yn cyflawni mwy nag un rôl, rhagwelir y bydd y disgrifiadau rôl yn cael eu cyfuno. Er enghraifft, byddai disgwyl i gadeirydd pwyllgor Trosolwg a Chraffu gyflawni rolau Aelod Etholedig, Aelod Trosolwg a Chraffu a Chadeirydd Trosolwg a Chraffu.

Dyluniwyd y disgrifiadau rôl hyn i'w defnyddio ochr yn ochr â [Fframwaith Datblygu Cymwyseddau Cynghorwyr](https://www.wlga.cymru/councillor-development-competency-framework) <<https://www.wlga.cymru/councillor-development-competency-framework>> Cymru, sy'n disgrifio'r sgiliau, yr wybodaeth a'r ymddygiad sy'n ofynnol gan Gynghorwyr.

Cynhyrchwyd y ddogfen hon ar y cyd gan Gymdeithas Llywodraeth Leol Cymru ac aelodau a swyddogion holl awdurdodau Cymru. Mae'n rhoi ystyriaeth i holl ddeddfwriaeth Cymru a'r DU sy'n effeithio ar rôl yr aelodau, gan gynnwys yn fwyaf diweddar, Deddf Llywodraeth Leol ac Etholiadau (Cymru) 2021.

Cysylltwch â Sarah Titcombe, Swyddog Polisi a Gwelliant (Gwasanaethau Democratig) CLILC.
Ffôn: 029 2046 8638. Ebst: sarah.titcombe@wlga.gov.uk

Cynnwys

Disgrifiad o'r Rôl:	Tudalen
▪ Aelod Etholedig	5
▪ Arweinydd (a Dirprwy)	7
▪ Aelod Cabinet	10
▪ Cadeirydd y Cyngor	12
▪ Cadeirydd y Pwyllgor Gwasanaethau Democrataidd	15
▪ Aelod y Pwyllgor Gwasanaethau Democrataidd	17
▪ Cadeirydd y Pwyllgor Rheoleiddio	19
▪ Aelod y Pwyllgor Rheoleiddio	20
▪ Cadeirydd y Pwyllgor Safonau	21
▪ Aelod y Pwyllgor Safonau	23
▪ Cadeirydd y Pwyllgor Llywodraethu ac Archwilio	24
▪ Aelod y Pwyllgor Llywodraethu ac Archwilio	27
▪ Cadeirydd y Pwyllgor Trosolwg a Chraffu	29
▪ Aelod y Pwyllgor Trosolwg a Chraffu	32
▪ Arweinydd yr Wrthblaid	35
▪ Arweinydd Grŵp Gwleidyddol	37
▪ Diben a Rôl yr Aelod Eiriolwr	41
▪ Disgrifiad o Rôl yr Aelod Eiriolwr	43

Disgrifiad o Rôl Aelod Etholedig

1. Atebolrwydd

- I'r Cyngor Llawn
- I etholwyr eu ward

2. Diben a Gweithgareddau'r Rôl

Cynrychioli a chefnogi cymunedau

- Cynrychioli buddiannau'r ward.
- Hyrwyddo'r Cyngor yn y ward a'r cymunedau y maent yn eu gwasanaethu.
- Bod yn ddolen gyswllt â'r gymuned ynghylch strategaethau, polisïau, gwasanaethau a gweithdrefnau'r cyngor.
- Cynrychioli etholwyr unigol a sefydliadau lleol, gan ymgymryd ag achosion unigol ar eu rhan a gwasanaethu pawb mewn modd teg a chyfartal.
- Cysylltu â'r aelodau gweithredol, aelodau eraill y cyngor, swyddogion y cyngor a sefydliadau partner i ofalu eu bod yn adnabod, yn deall ac yn diwallu anghenion y cymunedau lleol.
- Bod yn wylidwrus a gwneud pob ymdrech i ddiogelu oedolion a phlant sydd mewn perygl o gael eu cam-drin.
- Hyrwyddo goddefgarwch a chydlynid yn y cymunedau lleol.

Gwneud penderfyniadau a chadw golwg ar berfformiad y cyngor

- Cymryd rhan yng Nghyfarfodydd Llawn y Cyngor, gan ddod i benderfyniadau doeth a chytbwys a chadw golwg ar berfformiad y Cyngor.
- Helpu unrhyw bwyllgor neu banel y maent wedi'u penodi iddynt i ddod i benderfyniadau doeth a chytbwys.
- Cadw at egwyddorion democratiaeth a chydgyfrifoldeb wrth wneud penderfyniadau.
- Ysgwyddo cyfrifoldeb corfforaethol am ddiogelu plant ac oedolion sy'n agored i niwed.
- Hyrwyddo a sicrhau trefniadau effeithiol ac effeithlon mewn perthynas â darparu gwasanaethau'r cyngor a gwasanaethau cyhoeddus eraill.

Cynrychioli'r Cyngor (yn amodol ar benodiad)

- Cynrychioli'r Cyngor ar unrhyw gorff allanol lleol y maent wedi'i benodi iddo.
- Cynrychioli'r Cyngor ar gyrff partneriaeth lleol, gan hyrwyddo'r buddiannau cyffredin a'r syniad o gydweithio er lles y naill a'r llall.
- Cynrychioli a hyrwyddo'r Cyngor ar gyrff cenedlaethol ac mewn digwyddiadau cenedlaethol.

Llywodraethu mewnol, safonau moesegol a chysylltiadau

- Hyrwyddo a chynnal llywodraethu da yn y Cyngor a'i waith.
- Arwain y gymuned a hyrwyddo dinasyddiaeth weithgar.
- Hyrwyddo a chynnal llywodraeth agored a thryloyw.
- Meithrin a chadw cysylltiadau parchus, priodol ac effeithiol â gweithwyr y Cyngor, y cyhoedd ac aelodau eraill y Cyngor.
- Cadw at God Ymddygiad yr Aelodau, protocolau'r aelodau/swyddogion a'r safonau ymddygiad uchaf mewn swydd gyhoeddus.
- Rhoi sylw i ofynion Arweinydd y Grŵp (os oes yna un) mewn materion sy'n ymwneud ag ymddygiad.
- Hyrwyddo cydraddoldeb ac amrywiaeth.

Datblygiad personol a phroffesiynol

Mynd ati i adnabod anghenion unigol a chymryd rhan mewn cyfleoedd datblygu y mae'r cyngor yn eu cynnig i'r aelodau.

3. Gwerthoedd

Ymrwymo i werthoedd y Cyngor a'r gwerthoedd canlynol mewn swydd gyhoeddus:

- Agwedd agored a thryloyw
- Gonestrwydd ac uniondeb
- Goddefgarwch a pharch
- Cydraddoldeb a thegwch
- Parch tuag at wahaniaethau diwylliannol
- Cynaliadwyedd

Disgrifiad o Rôl yr Arweinydd (a'i Ddirprwy)

1. Atebolrwydd

- I'r Cyngor Llawn
- I'r Cyhoedd

2. Diben a Gweithgareddau'r Rôl

Cynnig arweiniad gwleidyddol i'r Cyngor

- Bod yn arweinydd gwleidyddol amlwg i'r Cyngor ac yn brif lefarwr gwleidyddol iddo.
- Cynnig arweiniad o ran meithrin consensws gwleidyddol mewn perthynas â pholisïau'r cyngor.
- Pennu gweledigaeth ar gyfer y Cyngor a'r gymuned.
- Cynnig arweiniad cryf a chlir o ran cydlynu polisiau, strategaethau a threfniadau darparu gwasanaethau.

Penodi'r Cabinet*

- Pennu'r portffolios priodol.
- Penodi aelodau etholedig priodol i bob portffolio.
- Dyrannu cyfrifoldebau i aelodau'r cabinet yn ôl eu galluedd.
- Penodi'r Dirprwy Arweinydd.

Cynrychioli'r Awdurdod a bod yn Llysgennad iddo

- Cynrychioli'r Awdurdod at safon uchel. Cynrychioli'r Awdurdod mewn modd cadarn, cymwys a huawdl o fewn y Sir ac ar gyrff allanol, fel ei gilydd.
- Cynrychioli'r Awdurdod ym mhwyllgor cydlynu CLILC a bwrdd partneriaeth rhanbarthol CLILC.
- Cynnig arweiniad a chymorth i bartneriaethau a sefydliadau lleol.
- Cynrychioli'r Awdurdod ar gyrff rhanbarthol a chenedlaethol, fel bo'n briodol.

Cynnig arweiniad o fewn y portffolio

- Cyflawni rôl deiliad portffolio, gan roi sylw i ddiben a gweithgareddau'r rôl a manyleb rôl aelod etholedig.

Rheoli ac arwain gwaith y Cabinet a chadeirio ei gyfarfodydd

- Sicrhau effeithiolrwydd y Cabinet drwy reoli'r rhaglen gwaith i'r dyfodol a'i datblygu drwy'r amser.
- Gofalu bod gwaith y Cabinet yn bodloni amcanion polisiau cenedlethol.
- Cytuno ar amcanion gydag Aelodau'r Cabinet, a monitro cynnydd.
- Cynghori a mentora aelodau eraill o'r Cabinet yn eu gwaith.

- Cadeirio cyfarfodydd y Cabinet yn unol â'r Cyfansoddiad.
- Pan fo'r Arweinydd yn absennol, ei Ddirprwy ddylai gyflawni'r rôl hon.

Cymryd rhan ym mhroses benderfynu'r Cabinet

- Cydweithio'n agos ag aelodau eraill y Cabinet er mwyn gofalu bod polisiau a fframwaith cyllidebol y Cyngor yn effeithiol a bod gwasanaethau o'r radd flaenaf ar gael i'r bobl leol.
- Derbyn cyfrifoldeb ar y cyd a chefnogi penderfyniadau'r Cabinet ar ôl eu cyhoeddi.

Cydweithio â swyddogion i arwain y sefydliad

- Cysylltu â'r Prif Weithredwr a swyddogion priodol eraill yn rheolaidd.
- Cydweithio â gweithwyr y Cyngor mewn perthynas â'i weledigaeth a'i gyfeiriad strategol, rolau'r swyddogion ym maes rheoli a datblygu materion polisi.

Arwain partneriaethau a'r gymuned

- Cynnig arweiniad i bartneriaethau strategol lleol a phartneriaid lleol wrth geisio bodloni nodau a blaenoriaethau sy'n gyffredin iddynt.
- Bod yn gyfryngwr pan fo anghytuno ynghylch blaenoriaethau.
- Arwain y gymuned leol trwy ddangos dychymyg a chraffter.

Llywodraethu mewnol, safonau moesegol a chysylltiadau

- Hyrwyddo a chynnal llywodraethu da yn y Cyngor a'i waith.
- Arwain y gymuned a hyrwyddo dinasyddiaeth weithgar.
- Hyrwyddo a chynnal llywodraeth agored a thryloyw.
- Meithrin a chadw cysylltiadau parchus, priodol ac effeithiol â gweithwyr y Cyngor.
- Cadw at God Ymddygiad yr Aelodau, Protocol yr Aelodau/Swyddogion a'r safonau ymddygiad uchaf mewn swydd gyhoeddus.

3. Gwerthoedd

Ymrwmo i, a dangos y gwerthoedd canlynol mewn swydd gyhoeddus:

- Agwedd agored a thryloyw
- Gonestrwydd ac uniondeb
- Goddefgarwch a pharch
- Cydraddoldeb a thegwch
- Parch tuag at wahaniaethau diwylliannol
- Cynaliadwyedd
- Arweinyddiaeth gynhwysol
- Datblygu consensws

Dirprwy Arweinydd

- **Cyflawni dyletswyddau'r Arweinydd pan fo'n absennol**
- **Cynorthwyo'r Arweinydd gyda dyletswyddau penodol yn ôl yr angen**

* Yn ôl trefniadau cyfansoddiadol ar gyfer model cabinet, gall naill ai'r Cyngor Llawn neu'r Arweinydd benodi Cabinet. Yng Nghymru, yr Arweinydd sy'n penodi'r Cabinet dan y model hwn fel arfer. Mae'r Disgrifiad Rôl hwn wedi'i ysgrifennu'n unol â hynny, gan nodi y gallai cyngorau amrywio'r trefniant hwn.

Disgrifiad o Rôl Aelod Cabinet

1. Atebolrwydd

- I'r Arweinydd
- I'r Cabinet (drwy gydgyfrifoldeb)
- I'r Cyngor Llawn

2. Diben a Gweithgareddau'r Rôl

Arwain portffolio

- Cynnig cyfeiriad gwleidyddol i swyddogion sy'n gweithio o fewn y portffolio.
- Ennill parch y swyddogion hynny a helpu swyddogion i roi rhaglenni portffolio ar waith.
- Cynnig arweiniad yn y portffolio.
- Cysylltu â chadeirydd y pwyllgor craffu priodol a derbyn adroddiadau craffu yn ôl yr angen.
- Bod yn atebol am ddewisiadau a pherfformiad yn y portffolio.
- Cadw golwg ar sut y mae perfformiad yn cael ei reoli a pha mor effeithlon ac effeithiol yw'r portffolio.
- Bod yn gyfrifol am benderfyniadau gweithredol o fewn y Portffolio.*

Helpu pennu agenda strategol a rhaglen waith ar gyfer y portffolio

- Cydweithio â swyddogion i lunio dogfennau polisi strategol a statudol.
- Gofalu bod y Cabinet yn gweithredu yn ôl ewyllys wleidyddol y mwyafrif.
- Helpu llunio a gweithredu rhaglen waith strategol, yn wleidyddol ac yn statudol.
- Ymgynghori â budd-ddeiliaid yn ôl yr angen.
- Gofalu bod rhaglen gwaith i'r dyfodol y portffolio yn gyfoes ac yn gywir.

Cynrychioli'r portffolio

- Cynrychioli'r portffolio mewn modd cadarn, cymwys a darbwyllol.
- Bod yn arweinydd amlwg mewn cyfarfodydd â budd-ddeiliaid.

Darparu adroddiadau a rhoi cyfrif

- Darparu adroddiadau i'r Arweinydd, y Cyngor Llawn, y Cabinet, cadeirydd y pwyllgor craffu priodol, y cyrff rheoleiddio a'r cyfryngau, fel bo'n briodol.
- Cytuno ar amcanion gyda'r Arweinydd a darparu adroddiadau cynnydd.
- Bod yn brif lefarwr gwleidyddol dros y portffolio.
- Ymddangos gerbron pwyllgorau craffu mewn perthynas â materion portffolio.

Cymryd rhan weithredol yng nghyfarfodydd a phenderfyniadau'r Cabinet

- Dangos diddordeb ym mhortffolios aelodau eraill, a'u cefnogi.
- Cydnabod materion trawsbynciol neu faterion y mae nifer o aelodau'n gyd-gyfrifol amdanynt, a chyfrannu i'r materion hyn.

Arwain partneriaethau a'r gymuned

- Cynnig arweiniad i bartneriaethau strategol lleol a phartneriaid lleol wrth geisio bodloni nodau a blaenoriaethau cyffredin.
- Bod yn gyfryngwr pan fo anghytuno ynghylch blaenoriaethau.
- Arwain y gymuned leol trwy ddangos dychymyg a chraffter.

Llywodraethu mewnol, safonau moesegol a chysylltiadau

- Hyrwyddo a chynnal llywodraethu da yn y Cyngor a'i waith.
- Arwain y gymuned a hyrwyddo dinasyddiaeth weithgar.
- Hyrwyddo a chynnal llywodraeth agored a thryloyw.
- Meithrin a chadw cysylltiadau parchus, priodol ac effeithiol â gweithwyr y Cyngor.
- Cadw at God Ymddygiad yr Aelodau, Protocol yr Aelodau/Swyddogion a'r safonau ymddygiad uchaf mewn swydd gyhoeddus.

3. Gwerthoedd

Ymrwymo i werthoedd y Cyngor a'r gwerthoedd canlynol mewn swydd gyhoeddus:

- Agwedd agored a thryloyw
- Gonestrwydd ac uniondeb
- Goddefgarwch a pharch
- Cydraddoldeb a thegwch
- Parch tuag at wahaniaethau diwylliannol
- Cynaladwyedd
- Arweinyddiaeth gynhwysol

* Dim ond o dan drefniadau cyfansoddiadol, pan fo aelodau Cabinet unigol neu gyfuniad o aelodau Cabinet yn cael cyfrifoldeb unigol am wneud penderfyniadau ar ran y Weithrediaeth y mae hyn yn berthnasol.

**Disgrifiad o Rôl Cadeirydd y Cyngor
Hefyd yn addas ar gyfer Maer* a Llywydd**

1. Atebolrwydd

- I'r Cyngor Llawn

2. Diben a Gweithgareddau'r Rôl

Cynrychioli awdurdod democrataidd y Cyngor

- Fel pennaeth seremonïol y Cyngor, bod yn amhleidiol a chynnal gwerthoedd democrataidd y Cyngor.
- Cynrychioli'r cyngor mewn achlysuron dinesig a seremonïol.

Cadeirio cyfarfodydd y cyngor

- Cadeirio cyfarfodydd y Cyngor er mwyn iddo allu cyflawni ei waith yn effeithlon.
- Gofalu bod y Cyngor yn cynnal ei gyfarfodydd yn ôl ei Reolau Sefydlog.

Cynnal a hyrwyddo Cyfansoddiad y Cyngor

- Gofalu bod pawb yn cadw at y Cyfansoddiad a dyfarnu am ei ddehongli os bydd angen.

Llywodraethu mewnol, safonau moesegol a chysylltiadau

- Hyrwyddo a chynnal llywodraethu da yn y Cyngor a'i waith.
- Arwain y gymuned a hyrwyddo dinasyddiaeth weithgar.
- Hyrwyddo a chynnal llywodraeth agored a thryloyw.
- Meithrin a chadw cysylltiadau parchus, priodol ac effeithiol â gweithwyr y Cyngor.
- Cadw at Gôd Ymddygiad yr Aelodau, Protocol yr Aelodau/Swyddogion a'r safonau ymddygiad uchaf mewn swydd gyhoeddus.

Paratoi rhaglenni gwaith

- Paratoi a rheoli rhaglen waith flynyddol er mwyn i'r Cyngor gyflawni ei gyfrifoldebau cyfreithiol (e.e. pennu cyllideb a Threth y Cyngor, a gwneud penodiadau).

3. Gwerthoedd

Ymrwymo i werthoedd y Cyngor a'r gwerthoedd canlynol mewn swydd gyhoeddus:

- Agwedd agored a thryloyw
- Gonestrwydd ac uniondeb

- Goddefgarwch a pharch
- Cydraddoldeb a thegwch
- Parch tuag at gwahaniaethau diwylliannol
- Cynladwyedd

Is-gadeirydd

- **Cyflawni dyletswyddau'r Cadeirydd pan fo'n absennol.**
- **Cynorthwyo'r Cadeirydd gyda dyletswyddau penodol yn ôl yr angen.**

* Mae'r Disgrifiad Rôl hwn yn nodi dyletswyddau Cadeirydd neu Lywydd y Cyngor Llawn neu'r Maer wrth lywyddu Cyfarfodydd y Cyngor.

Nid yw'n rhoi manylion cyfrifoldebau llysgenhadol neu seremonïol ehangach y Maer.

Disgrifiad o Rôl Cadeirydd y Pwyllgor Gwasanaethau Democrataidd

1. Atebolrwydd

- I'r Cyngor Llawn

2. Diben a Gweithgareddau'r Rôl

Darparu arweiniad a chyfeiriad

- Rheoli cyfarfodydd mewn modd hyderus ac effeithiol er mwyn hwyluso cynwysoldeb, cyfranogiad a phenderfyniadau eglur.
- Arwain y pwyllgor wrth gyflawni ei rôl o ran:
- Dynodi pennaeth y Gwasanaethau Democrataidd.
- Cadw golwg ar y staff, y swyddfeydd a'r adnoddau eraill sydd ar gael i Bennaeth y Gwasanaethau Democrataidd, gan sicrhau eu bod yn ddigonol.
- Darparu adroddiadau blynyddol i'r cyngor llawn mewn perthynas â'r mater uchod.
- Penodi aelodau a chadeiryddion is-bwyllgorau i gyflawni swyddogaethau y mae'r pwyllgor wedi'u dirprwyo.
- Ystyried adroddiadau y mae Pennaeth y Gwasanaethau Democrataidd wedi'u paratoi.
- Datblygu strategaeth y cyngor ar gyfer cynorthwyo a datblygu aelodau.
- Gofalu bod lefel resymol o weithgareddau hyfforddi a datblygu ar gael i'r aelodau yn unol â strategaeth yr Awdurdod ar gyfer eu datblygu a Breinlen Cynorthwyo a Datblygu Cyngorwyr Cymru.
- Gofalu bod digon o arian yn y gyllideb ar gyfer datblygu aelodau.
- Gofalu bod gweithgareddau datblygu personol ac adolygiadau blynyddol o ddatblygiad personol ar gael i aelodau.
- Cydweithio â'r eiriolwr cymorth a datblygiad aelodau pan fo'n berthnasol, i hybu rôl yr aelodau a mynnu'r cymorth a'r datblygiad angenrheidiol.
- Dangos agwedd onest a diduedd wrth wneud penderfyniadau, yn unol â gofynion y gyfraith, y cyfansoddiad a pholisïau perthnasol.

Hyrwyddo rôl y Pwyllgor Gwasanaethau Democrataidd

- Gweithredu fel llysgennad dros y pwyllgor GD, gan helpu pobl i ddeall y rôl.
- Gweithredu yn ôl gofynion technegol, gweithdrefnol a chyfreithiol i oruchwylio swyddogaethau'r pwyllgor mewn modd teg a chywir.
- Gofalu bod y pwyllgor yn gweithio mewn modd gwrthrychol a thrylwyr, gan dderbyn ac ymateb i gyngor arbenigol am gynnal cyfarfodydd.

Llywodraethu mewnol, safonau moesegol a chysylltiadau

- Datblygu enw da a gonestrwydd y pwyllgor a'i benderfyniadau.

- Deall amryw rolau'r aelodau, y swyddogion a'r cyrff allanol sy'n gweithredu o fewn maes cyfrifoldeb y pwyllgor Gwasanaethau Democrataidd.
- Hyrwyddo a hwyluso llywodraethu da yn y Cyngor.

3. Gwerthoedd

Ymrwymo i werthoedd y Cyngor a'r gwerthoedd canlynol mewn swydd gyhoeddus:

- Agwedd agored a thryloyw
- Gonestrwydd ac uniondeb
- Goddefgarwch a pharch
- Cydraddoldeb a thegwch
- Parch tuag at wahaniaethau diwylliannol
- Cynaliadwyedd

Disgrifiad o Rôl Aelod y Pwyllgor Gwasanaethau Democrataidd

1. Atebolrwydd

- I'r Cyngor Llawn
- I Gadeirydd Pwyllgor y Gwasanaethau Democrataidd

2 Diben a Gweithgareddau'r Rôl

Deall natur Pwyllgor Gwasanaethau Democrataidd:

- Bod yn ymwybodol o rôl y pwyllgor a'i chyflawni mewn perthynas â:
- Dynodi pennaeth y Gwasanaethau Democrataidd.
- Cadw golwg ar y staff, y swyddfeydd a'r adnoddau eraill sydd ar gael i Bennaeth y Gwasanaethau Democrataidd, gan sicrhau eu bod yn ddigonol.
- Darparu adroddiadau blynyddol i'r cyngor llawn mewn perthynas â'r mater uchod.
- Penodi aelodau a chadeiryddion is-bwyllgorau i gyflawni swyddogaethau y mae'r pwyllgor wedi'u dirprwyo.
- Ystyried adroddiadau y mae pennaeth y gwasanaethau democrataidd wedi'u paratoi.
- Datblygu strategaeth yr Awdurdod ar gyfer cynorthwyo a datblygu aelodau.
- Gofalu bod digon o weithgareddau hyfforddi a datblygu ar gael i'r aelodau yn unol â strategaeth y cyngor ar gyfer eu datblygu a Breinlen Cynorthwyo a Datblygu Cynghorwyr Cymru.
- Gofalu bod digon o arian yn y gyllideb ar gyfer datblygu cynghorwyr.
- Gofalu bod gweithgareddau datblygu personol ac adolygiadau blynyddol o ddatblygiad personol ar gael i aelodau.
- Gwybod digon am faterion technegol, gweithdrefnol a chyfreithiol i gyfrannu mewn modd teg a chywir i waith y pwyllgor.
- Gweithredu mewn modd trylwyr a gwrthrychol wrth dderbyn ac ymateb i gyngor arbenigol am gynnal cyfarfodydd a'r materion sydd gerbron y pwyllgor.

Cymryd rhan mewn cyfarfodydd a gwneud penderfyniadau

- Cymryd rhan yn effeithiol yng nghyfarfodydd y pwyllgor Gwasanaethau Democrataidd.
- Dod i benderfyniadau doeth a chytbwys, o fewn cylch gorchwyl y pwyllgor, yn unol â gofynion y gyfraith, y cyfansoddiad a pholisïau perthnasol.

Llywodraethu mewnol, safonau moesegol a chysylltiadau

- Sicrhau gonestrwydd proses benderfyniadau'r pwyllgor a'ch rôl eich hun drwy gadw at y Cod Ymddygiad a gofynion cyfansoddiadol a chyfreithiol eraill.
- Hyrwyddo a chynnal llywodraethu da yn y Cyngor.

- Deall amryw rolau'r cynghorwyr, y swyddogion a'r cyrff allanol sy'n gweithredu o fewn maes cyfrifoldeb y pwyllgor Gwasanaethau Democrataidd.

3 Gwerthoedd

Ymrwymo i werthoedd y Cyngor a'r gwerthoedd canlynol mewn swydd gyhoeddus:

- Agwedd agored a thryloyw
- Gonestrwydd ac uniondeb
- Goddefgarwch a pharch
- Cydraddoldeb a thegwch
- Parch tuag at wahaniaethau diwylliannol
- Cynaliadwyedd

Disgrifiad o Rôl Cadeirydd y Pwyllgor Rheoleiddio

1. Atebolrwydd

- I'r Cyngor Llawn
- I aelodau'r pwyllgor rheoleiddio

2. Diben a Gweithgareddau'r Rôl

Darparu arweiniad a chyfeiriad

- Rheoli cyfarfodydd mewn modd hyderus ac effeithiol er mwyn hwyluso cynwysoldeb, cyfranogiad a phenderfyniadau eglur.
- Gofalu bod yr ymgeiswyr ac unrhyw un arall sy'n ymwneud â'r broses reoleiddio yn foddol ar ei thryloywder.
- Dangos agwedd onest a diduedd wrth wneud penderfyniadau, yn unol â gofynion y gyfraith, y cyfansoddiad a pholisïau perthnasol.
- Dirprwyo camau gweithredu i is-bwyllgorau fel bo'n briodol.

Hyrwyddo rôl y pwyllgor rheoleiddio a gwneud penderfyniadau lled-gyfreithiol

- Bod yn llysgennad i'r pwyllgor rheoleiddio, gan feithrin dealltwriaeth o'r rôl.
- Gweithredu yn ôl gofynion technegol, cyfreithiol a gweithdrefnol i oruchwylio swyddogaethau'r pwyllgor mewn modd teg a chywir.
- Gofalu bod y pwyllgor yn un trylwyr a gwrthrychol, gan dderbyn ac ymateb i gyngor arbenigol am gynnal cyfarfodydd ac achosion neu geisiadau unigol cyn cyfarfodydd ffurfiol y pwyllgor.

Llywodraethu mewnol, safonau moesegol a chysylltiadau

- Datblygu enw da a gonestrwydd y pwyllgor a'i benderfyniadau.
- Deall amrywiol rolau'r aelodau, y swyddogion a'r cyrff allanol sy'n gweithredu o fewn maes cyfrifoldeb y pwyllgor.
- Hyrwyddo a chynnal llywodraethu da yn y Cyngor.

3. Gwerthoedd

Ymrwmo i werthoedd y cyngor a'r gwerthoedd canlynol mewn swydd gyhoeddus:

- Agwedd agored a thryloyw
- Gonestrwydd ac uniondeb
- Goddefgarwch a pharch
- Cydraddoldeb a thegwch
- Parch tuag at wahaniaethau diwylliannol
- Cynaliadwyedd

Disgrifiad o Rôl Aelod y Pwyllgor Rheoleiddio

1. Atebolrwydd

- I'r Cyngor Llawn
- I Gadeirydd y pwyllgor rheoleiddio

2. Diben a gweithgareddau

Deall natur y pwyllgor rheoleiddio a gwneud penderfyniadau lled-gyfreithiol

- Bod yn ymwybodol o natur led-gyfreithiol y pwyllgor rheoleiddio a'i benderfyniadau.
- Meithrin digon o wybodaeth dechnegol, gyfreithiol a gweithdrefnol i allu cyfrannu at waith y pwyllgor mewn modd teg a chywir.
- Bod yn drylwyr ac yn wrthrychol wrth dderbyn ac ymateb i gyngor arbenigol am gynnal cyfarfodydd ac achosion neu geisiadau unigol cyn cyfarfodydd y pwyllgor.

Cymryd rhan mewn cyfarfodydd a gwneud penderfyniadau

- Cymryd rhan effeithiol yng nghyfarfodydd y pwyllgor rheoleiddio, gan ofalu ei fod yn cadw'r ddysgl yn wastad rhwng ystyriaethau lleol ac argymhellion polisi at ddibenion gwneud penderfyniadau effeithiol.
- Dod i benderfyniadau doeth a chytbwys, o fewn cylch gorchwyl y pwyllgor, yn unol â gofynion y gyfraith, y cyfansoddiad a pholisiau perthnasol.

Llywodraethu mewnol, safonau moesegol a chysylltiadau

- Sicrhau gonestrwydd proses benderfyniadau'r pwyllgor a'ch rôl eich hun drwy gadw at y Cod Ymddygiad a gofynion cyfansoddiadol a chyfreithiol eraill.
- Hyrwyddo a chynnal llywodraethu da yn y Cyngor.
- Deall amrywiol rolau'r cyngorwyr, y swyddogion a'r cyrff allanol sy'n gweithredu o fewn maes cyfrifoldeb y pwyllgor.

3. Gwerthoedd

Ymrwymo i werthoedd y Cyngor a'r gwerthoedd canlynol mewn swydd gyhoeddus:

- Agwedd agored a thryloyw
- Gonestrwydd ac uniondeb
- Goddefgarwch a pharch
- Cydraddoldeb a thegwch
- Parch tuag at wahaniaethau diwylliannol
- Cynaliadwyedd

Disgrifiad o Rôl Cadeirydd y Pwyllgor Safonau

1 Atebolrwydd

- I'r Cyngor Llawn

2 Diben a Gweithgareddau'r Rôl

Darparu arweiniad a chyfeiriad i'r pwyllgor

- Gweithredu yn ôl gofynion technegol, gweithdrefnol a chyfreithiol i oruchwylio swyddogaethau'r pwyllgor mewn modd teg a chywir.
- Gofalu bod y pwyllgor yn gweithio mewn modd gwrthrychol a thrylwyr wrth dderbyn ac ymateb i gyngor arbenigol am y Cod Ymddygiad.
- Dangos agwedd annibynnol, onest a diduedd wrth wneud penderfyniadau ar faterion, yn unol â gofynion y gyfraith, y cyfansoddiad a pholisïau perthnasol.
- Rheoli cyfarfodydd mewn modd hyderus ac effeithiol er mwyn hwyluso cynwysoldeb, gyfranogiad a phenderfyniadau eglur.

Arwain y pwyllgor wrth gyflawni ei rôl mewn perthynas â:

- Hyrwyddo a chynnal safonau ymddygiad uchel ymysg Cynghorwyr, aelodau lleig ac aelodau cyfetholedig.
- Helpu'r holl aelodau i gadw at God Ymddygiad y Cynghorwyr.
- Cynghori'r Cyngor am fabwysiadu neu ddiwygio Cod Ymddygiad y Cynghorwyr.
- Monitro gweithrediad Cod Ymddygiad y Cynghorwyr.
- Cynghori, hyfforddi neu drefnu hyfforddiant i Gynghorwyr ac aelodau cyfetholedig ar faterion sy'n berthnasol i God Ymddygiad y Cynghorwyr.
- Caniatáu eithriadau i Gynghorwyr ac aelodau cyfetholedig.
- Ymdrin ag unrhyw adroddiadau o dribiwnlys achos neu dribiwnlys achos interim, ac unrhyw adroddiad gan y Swyddog Monitro ar unrhyw fater a gyfeiriwyd at y swyddog hwnnw gan Ombwdsmon Gwasanaethau Cyhoeddus Cymru.
- Datblygu a chymhwyso unrhyw brotocolau datrys lleol
- Arfer y swyddogaethau hyn (uchod) mewn perthynas â chynghorau cymuned ac aelodau'r cynghorau cymuned hynny.
- Cydweithio ag Arweinwyr Grwpiau Gwleidyddol i hyrwyddo a chynnal safonau ymddygiad uchel ymysg aelodau'r Grŵp.
- Monitro cydymffurfriad gan Arweinwyr Grwpiau Gwleidyddol â'r ddyletswydd i gymryd camau rhesymol i hyrwyddo a chynnal safonau ymddygiad uchel ymysg aelodau'r Grŵp. Cynghori, hyfforddi neu drefnu hyfforddiant i Arweinwyr Grwpiau Gwleidyddol mewn perthynas â'r dyletswyddau hyn **(o fis Mai 2022 ymlaen)**.
- Darparu adroddiad blynyddol i'r Awdurdod yn disgrifio sut y mae'r pwyllgor wedi cyflawni ei swyddogaethau yn ystod y flwyddyn ariannol **(adroddiad cyntaf mewn perthynas â blwyddyn ariannol 2022/23 yn ddyledus cyn gynted ag y bo modd ar ôl diwedd y**

flwyddyn). Gall yr adroddiad gynnwys unrhyw fater o fewn swyddogaethau'r pwyllgor. Rhaid i'r adroddiad gynnwys:

- Sut y mae'r pwyllgor wedi cyflawni ei ddyletswyddau cyfreithiol, ac yn benodol, sut y mae'r pwyllgor wedi monitro cydymffurfiaid Arweinwyr Grwpiau â'u dyletswyddau i gymryd camau rhesymol i hyrwyddo a chynnal safonau ymddygiad uchel ymysg aelodau'r Grŵp, a gwaith y Pwyllgor o ran cynghori, hyfforddi neu drefnu hyfforddiant i Arweinwyr Grwpiau Gwleidyddol mewn perthynas â'r dyletswyddau hyn.
- I ba raddau y mae Arweinwyr Grwpiau wedi cydymffurfio â'u dyletswydd i gymryd camau rhesymol i hyrwyddo a chynnal safonau ymddygiad uchel ymysg aelodau'r Grŵp.

3 Gwerthoedd

Ymrwymo i werthoedd y Cyngor a'r gwerthoedd canlynol mewn swydd gyhoeddus:

- Agwedd agored a thryloyw
- Gonestrwydd ac uniondeb
- Goddefgarwch a pharch
- Cydraddoldeb a thegwch
- Parch tuag at wahaniaethau diwylliannol
- Cynaliadwyedd

Disgrifiad o Rôl Aelod y Pwyllgor Safonau

1 Atebolrwydd

- I'r Cyngor Llawn
- I Gadeirydd y Pwyllgor Safonau

2 Diben a Gweithgareddau'r Rôl

Cymryd rhan mewn cyfarfodydd a gwneud penderfyniadau

- Cymryd rhan yn effeithiol yng nghyfarfodydd y pwyllgor Safonau.
- Dod i benderfyniadau doeth a chytbwys, o fewn cylch gorchwyl y pwyllgor, yn unol â gofynion y gyfraith, y cyfansoddiad a pholisïau perthnasol, llywodraethu mewnol, safonau moesegol a chysylltiadau.
- Sicrhau gonestrwydd proses benderfyniadau'r pwyllgor a'ch rôl eich hun drwy gadw at y Cod Ymddygiad a gofynion cyfansoddiadol a chyfreithiol eraill.
- Hyrwyddo a chynnal llywodraethu da yn y Cyngor.

Helpu'r Pwyllgor Safonau i gyflawni ei swyddogaethau'n effeithiol a chefnogi'r Cadeirydd drwy:

- Hyrwyddo a chynnal safonau ymddygiad uchel ymysg Cynghorwyr, aelodau lleyg ac aelodau cyfetholedig.
- Helpu Cynghorwyr, aelodau lleyg ac aelodau cyfetholedig i arsylwi Cod Ymddygiad yr Aelodau.
- Cynghori'r Cyngor ar fabwysiadu neu ddiwygio Cod Ymddygiad yr Aelodau.
- Monitro gweithrediad Cod Ymddygiad yr Aelodau.
- Cynghori, hyfforddi neu drefnu hyfforddiant i Gynghorwyr, aelodau lleyg ac aelodau cyfetholedig ar faterion sy'n ymwneud â Chod Ymddygiad yr Aelodau.
- Caniatáu eithriadau i Gynghorwyr ac aelodau cyfetholedig.
- Ymdrin ag unrhyw adroddiadau o dribiwnlys achos neu dribiwnlys achos interim, ac unrhyw adroddiad gan y Swyddog Monitro ar unrhyw fater a gyfeiriwyd at y swyddog hwnnw gan Ombwdsmon Gwasanaethau Cyhoeddus Cymru.
- Cyfrannu at ddatblygiad a chymhwysiad unrhyw brotocol datrys lleol.
- Arfer y swyddogaethau hyn (uchod) mewn perthynas â chynghorau cymuned ac aelodau'r cynghorau cymuned hynny.
- Cydweithio ag Arweinwyr Grwpiau Gwleidyddol i hyrwyddo a chynnal safonau ymddygiad uchel ymysg aelodau'r Grŵp.
- Monitro cydymffuriad gan Arweinwyr Grwpiau Gwleidyddol â'r ddyletswydd i gymryd camau rhesymol i hyrwyddo a chynnal safonau ymddygiad uchel ymysg aelodau'r Grŵp. Cynghori, hyfforddi neu drefnu hyfforddiant i Arweinwyr Grwpiau Gwleidyddol mewn perthynas â'r dyletswyddau hyn **(o fis Mai 2022 ymlaen)**.
- Darparu adroddiad blynyddol i'r Awdurdod yn disgrifio sut y mae'r pwyllgor wedi cyflawni ei swyddogaethau yn ystod y flwyddyn ariannol **(adroddiad cyntaf mewn perthynas â blwyddyn ariannol 2022/23 yn ddyledus cyn gynted ag y bo modd ar ôl**

diwedd y flwyddyn). Gall yr adroddiad gynnwys unrhyw fater o fewn swyddogaethau'r pwyllgor. Rhaid i'r adroddiad gynnwys:

- Sut y mae'r pwyllgor wedi cyflawni ei ddyletswyddau cyfreithiol, ac yn benodol, sut y mae'r pwyllgor wedi monitro cydymffurfiaid Arweinwyr Grwpiau â'u dyletswyddau i gymryd camau rhesymol i hyrwyddo a chynnal safonau ymddygiad uchel ymysg aelodau'r Grŵp, a gwaith y Pwyllgor o ran cynghori, hyfforddi neu drefnu hyfforddiant i Arweinwyr Grwpiau Gwleidyddol mewn perthynas â'r dyletswyddau hyn.
- I ba raddau y mae Arweinwyr Grwpiau wedi cydymffurfio â'u dyletswydd i gymryd camau rhesymol i hyrwyddo a chynnal safonau ymddygiad uchel ymysg aelodau'r Grŵp.

3 Gwerthoedd

Ymrwymo i werthoedd y Cyngor a'r gwerthoedd canlynol mewn swydd gyhoeddus:

- Agwedd agored a thryloyw
- Gonestrwydd ac uniondeb
- Goddefgarwch a pharch
- Cydraddoldeb a thegwch
- Parch tuag at wahaniaethau diwylliannol
- Cynaliadwyedd

Disgrifiad o Rôl Cadeirydd y Pwyllgor Llywodraethu ac Archwilio

1 Atebolrwydd

- I'r Cyngor Llawn

2 Diben a Gweithgareddau'r Rôl

Darparu arweiniad a chyfeiriad

- Dangos agwedd annibynnol, onest a diduedd wrth benderfynu ar faterion yn unol â gofynion y gyfraith, y cyfansoddiad a pholisïau perthnasol.
- Rheoli cyfarfodydd mewn modd hyderus ac effeithiol er mwyn hwyluso cynwysoldeb, cyfranogiad a phenderfyniadau eglur.
- Cydymffurfio â Chod Ymddygiad yr awdurdod.
- Gweithio yn ôl Cylch Gorchwyl y Pwyllgor.
- Cydweithio ag uwch swyddogion yr awdurdod, gan gynnwys y Prif Swyddog Ariannol a'r Pennaeth Archwilio Mewnol (neu swyddog cyfatebol), i gytuno ar y rhaglen gwaith i'r dyfodol ac i drefnu rhaglenni ar gyfer y Pwyllgor.
- Cydweithio ag aelodau eraill yr awdurdod i sicrhau bod y Cabinet, y pwyllgor Safonau a'r pwyllgor Craffu yn ymwybodol o waith y Pwyllgor, a'i fod yn cyd-fynd â'u gwaith hwy yn ogystal ag yn cynnal annibyniaeth priodol.
- Hwrwyddo rôl y pwyllgor o fewn yr awdurdod.
- Adrodd i'r Cyngor yn ôl y gofyn.
- Cymryd rhan yn y gweithgareddau hyfforddiant a datblygu y mae angen eu cyflawni ar gyfer y rôl, a chyfrannu iddynt.
- Helpu aelodau'r pwyllgor i ddatblygu'r sgiliau sydd eu hangen ar gyfer y rôl.
- Arwain y pwyllgor wrth ymateb i unrhyw argymhellion a wneir gan Archwilydd Cyffredinol Cymru.

Arwain y Pwyllgor wrth gyflawni ei rôl o ran adolygu a chraffu ar faterion ariannol yr awdurdod

- Paratoi adroddiadau ac argymhellion mewn perthynas â materion ariannol yr awdurdod.
- Cadw golwg ar drefniadau archwilio mewnol ac allanol yr awdurdod.
- Cydweithio ag archwilwyr mewnol ac allanol.
- Adolygu'r datganiadau ariannol a baratowyd gan yr awdurdod a'u cymeradwyo pan gaiff pwerau eu dirprwyo, gan gynnwys paratoi adroddiadau ac argymhellion perthnasol.

Arwain y Pwyllgor wrth gyflawni ei rôl o ran cyfrannu i berfformiad effeithiol yr awdurdod

- Adolygu adroddiad drafft hunanasesiad blynyddol yr awdurdod. Gwneud argymhellion am newidiadau i'r casgliadau neu'r camau gweithredu y mae'r awdurdod yn bwriadu eu cymryd.
- Gwneud argymhellion mewn ymateb i adroddiad drafft Asesiad Panel yr awdurdod (a gomisiynir unwaith y tymor **o fis Mai 2022 ymlaen**).
- Adolygu ac asesu gallu'r awdurdod i ddelio â chwynion yn effeithiol.

- Paratoi adroddiadau ac argymhellion i'r awdurdod am allu'r awdurdod i ddelio â chwynion yn effeithiol.

Arwain y Pwyllgor wrth gyflawni ei rôl o ran Adolygu ac asesu trefniadau Llywodraethu, Rheoli Risg a Rheolaeth yr awdurdod

- Adolygu ac asesu trefniadau rheoli risg, rheolaeth fewnol a llywodraethu corfforaethol yr awdurdod.
- Paratoi adroddiadau ac argymhellion i'r awdurdod ar addasrwydd ac effeithiolrwydd y trefniadau hynny.
- Adolygu ac asesu'r risgiau ariannol sy'n gysylltiedig â llywodraethu corfforaethol, a bodloni'ch hun bod datganiadau sicrwydd yr awdurdod, gan gynnwys y datganiad llywodraethu blynyddol, yn adlewyrchu'r amgylchedd risg ac unrhyw gamau gweithredu sydd angen eu cymryd i'w wella.

3 Gwerthoedd

Ymrwmo i werthoedd y cyngor a'r gwerthoedd canlynol mewn swydd gyhoeddus:

- Agwedd agored a thryloyw
- Gonestrwydd ac uniondeb
- Goddefgarwch a pharch
- Cydraddoldeb a thegwch
- Parch tuag at wahaniaethau diwylliannol
- Cynaliadwyedd

Disgrifiad o Rôl Aelod y Pwyllgor Llywodraethu ac Archwilio

1 Atebolrwydd

- I'r Cyngor Llawn
- I Gadeirydd y Pwyllgor

2 Diben a Gweithgareddau'r Rôl

Cymryd rhan yng nghyfarfodydd y pwyllgor a gwneud penderfyniadau

- Dangos annibyniaeth, uniondeb a didueddrwydd wrth wneud penderfyniadau yn unol â gofynion cyfreithiol, cyfansoddiadol a pholisïau perthnasol.
- Rhoi ystyriaeth i ofynion Cadeirydd y Pwyllgor a chngor proffesiynol uwch swyddogion yr awdurdod, gan gynnwys y Prif Swyddog Ariannol a'r Pennaeth Archwilio Mewnol (neu swyddog cyfatebol).
- Cydymffurfio â Chod Ymddygiad yr awdurdod.
- Gweithio yn ôl Cylch Gorchwyl y Pwyllgor.
- Cyfrannu tuag at ddatblygiad rhaglen gwaith i'r dyfodol y Pwyllgor.
- Hyrwyddo rôl y pwyllgor o fewn yr awdurdod.
- Adrodd i'r Cyngor yn ôl y gofyn.
- Ymateb i unrhyw argymhellion a wneir gan Archwilydd Cyffredinol Cymru.
- Cymryd rhan mewn unrhyw weithgareddau hyfforddiant a datblygu sy'n ofynnol ar gyfer y rôl.

Cyfrannu i waith y Pwyllgor wrth gyflawni ei rôl o ran:

Adolygu a chraffu ar faterion ariannol yr awdurdod

- Paratoi adroddiadau ac argymhellion mewn perthynas â materion ariannol yr awdurdod.
- Cadw golwg ar drefniadau archwilio mewnol ac allanol yr awdurdod.
- Cydweithio ag archwilwyr mewnol ac allanol.
- Adolygu'r datganiadau ariannol a baratowyd gan yr awdurdod a'u cymeradwyo pan gaiff pwerau eu dirprwyo, gan gynnwys paratoi adroddiadau ac argymhellion perthnasol.

Cyfrannu i berfformiad effeithiol yr awdurdod

- Adolygu adroddiad drafft hunanasesiad blynyddol yr awdurdod a gwneud argymhellion am newidiadau i'r casgliadau neu'r camau gweithredu y mae'r awdurdod yn bwriadu eu cymryd.
- Gwneud argymhellion mewn ymateb i adroddiad drafft Asesiad Panel yr awdurdod (a gomisiynir unwaith y tymor **o fis Mai 2022 ymlaen**).
- Adolygu ac asesu gallu'r awdurdod i ddelio â chwynion yn effeithiol.
- Paratoi adroddiadau ac argymhellion mewn perthynas â gallu'r awdurdod i ddelio â chwynion yn effeithiol.

Adolygu ac asesu trefniadau Llywodraethu, Rheoli Risg a Rheolaeth yr awdurdod

- Adolygu ac asesu trefniadau rheoli risg, rheolaeth fewnol a llywodraethu corfforaethol yr awdurdod.

- Paratoi adroddiadau ac argymhellion i'r awdurdod ar addasrwydd ac effeithiolrwydd y trefniadau hynny.
- Adolygu ac asesu'r risgiau ariannol sy'n gysylltiedig â llywodraethu corfforaethol, a bodloni'ch hun bod datganiadau sicrwydd yr awdurdod, gan gynnwys y datganiad llywodraethu blynyddol, yn adlewyrchu'r amgylchedd risg ac unrhyw gamau gweithredu sydd angen eu cymryd i'w wella.

3 Gwerthoedd

Ymrwmo i werthoedd y cyngor a'r gwerthoedd canlynol mewn swydd gyhoeddus:

- Agwedd agored a thryloyw
- Gonestrwydd ac uniondeb
- Goddefgarwch a pharch
- Cydraddoldeb a thegwch
- Parch tuag at wahaniaethau diwylliannol
- Cynaliadwyedd

Disgrifiad o Rôl Cadeirydd y Pwyllgor Trosolwg a Chraffu

1 Atebolrwydd

- I'r Cyngor Llawn
- I'r Cyhoedd
- I'r Pwyllgor

2. Diben a gweithgareddau'r Rôl

Darparu arweiniad a chyfeiriad

- Rheoli'r pwyllgor craffu mewn modd hyderus ac effeithiol.
- Hyrwyddo rôl pwyllgorau trosolwg a chraffu o fewn y cyngor, gan gysylltu'n effeithiol â swyddogion, aelodau gweithredol a chyd-gadeiryddion.
- Hyrwyddo rôl a chyfraniad annatod pwyllgorau craffu o fewn trefniadau ehangach yr awdurdod o ran cynllunio ac adrodd ar welliannau.
- Arwain gwaith craffu ar y cyd ag awdurdodau neu sefydliadau eraill yn ôl yr angen.
- Hyrwyddo a hybu rôl pwyllgorau Trosolwg a Chraffu ymysg y cyhoedd gan eu helpu i ddeall y broses graffu yn well ac, yn bwysicach fyth, i gymryd rhan ynddi.
- Hybu rôl pwyllgorau Trosolwg a Chraffu ymysg partneriaid gan eu helpu i ddeall y swyddogaeth Graffu yn well a chymryd rhan ynddi.
- Dangos dull gwrthrychol wedi'i seilio ar dystiolaeth o fynd i'r afael â throsolwg a chraffu, gan ofalu bod pob ymchwiliad craffu yn gadarn o ran methodoleg ac yn cynnwys amrywiaeth eang o dystiolaeth a safbwyntiau.
- Cadw golwg ar hynt argymhellion craffu, gan werthuso effaith a gwerth ychwanegol gweithgarwch trosolwg a chraffu a nodi meysydd i'w gwella.
- Cydweithio'n agos â staff cymorth craffu i wella'r maes craffu yn barhaus.
- Helpu i dynnu sylw'r cyhoedd at waith y pwyllgor craffu.

Rheoli'r rhaglen waith

- Datblygu rhaglen waith gytbwys ar gyfer y pwyllgor, sy'n cynnwys craffu cyn gwneud penderfyniadau, datblygu ac adolygu polisïau, craffu ymchwiliol, gofalu bod y cabinet yn atebol a monitro perfformiad.
- Gofalu bod y rhaglen yn cymryd ffactorau perthnasol i ystyriaeth megis: rhaglenni gwaith y weithrediaeth a phwyllgorau eraill, blaenoriaethau a risgiau strategol, adroddiadau ac argymhellion archwilio a rheoleiddio, y cynllun integredig sengl, blaenoriaethau strategol partneriaid a materion cymunedol perthnasol.
- Gofalu bod y cyhoedd yn ymwneud â gwaith craffu drwy roi gwybod iddynt am y rhaglen waith a'u hannog i gymryd rhan.
- Gofalu bod y rhaglen waith yn cael ei chyflawni.
- Adrodd am y cynnydd yn erbyn y rhaglen waith i'r Cyngor ac i eraill fel bo'n briodol.

- Gofalu bod y rhaglen waith yn ymarferol a bod y llwyth gwaith wedi'i ddirprwyo a'i flaenoriaethu yn ôl y buddion neu'r risgiau mwyaf i'r sefydliad.
- Gofalu bod gan grwpiau tasg a gorffen/gweithgorau/is-grwpiau gylch gorchwyl eglur a'u bod yn cyflawni'r deilliannau gofynnol.

Arwain Craffu ar y Cyd

- Defnyddio'r meini prawf a'r profion priodol wrth benderfynu a ddylid craffu ar y cyd ai peidio.
- Gofalu bod cyrff rhanbarthol a phartneriaethau yn atebol a bod eu cynlluniau yn cael eu craffu.
- Datblygu protocolau a chylch gorchwyl ar gyfer cydweithio.
- Gofalu bod y cyhoedd yn ymgysylltu â gweithgareddau craffu ar y cyd.
- Cyfuno adnoddau craffu er mwyn cydweithio'n effeithiol a sicrhau deilliannau.
- Gofalu y bydd pob partner yn cymryd rhan ac yn cyfrannu'n gyfartal, fel bo'n briodol.

Rheoli cyfarfodydd yn effeithiol

- Cynllunio a phennu rhaglenni sy'n cynnwys amcanion a deilliannau eglur ar gyfer y cyfarfod.
- Gofalu bod y gwaith paratoi angenrheidiol wedi'i wneud ymlaen llaw, yn ôl yr angen, drwy gynnal cyfarfodydd rhagarweiniol a chytuno ar gwestiynau priodol.
- Gofalu bod y gwaith trosolwg a chraffu yn ddiuedd a bod cyfarfod y pwyllgor yn cael ei gynnal heb chwip wleidyddol (yn unol â Mesur Llywodraeth Leol (Cymru) 2011).
- Rheoli'r ffordd y mae'r cyfarfod yn mynd rhagddo, gan ofalu bod amcanion y cyfarfod yn cael eu cyflawni a bod pawb yn cadw at y cod ymddygiad, y rheolau sefydlog a gofynion cyfansoddiadol eraill.
- Gofalu bod pawb sydd yn y cyfarfod yn cael cyfle i gyfrannu'n briodol.
- Gofalu bod y cyhoedd yn cael cyfrannu mewn cyfarfodydd ac yn deall y protocolau o ran siarad yn gyhoeddus.

Cynnwys a datblygu aelodau'r pwyllgor

- Annog holl aelodau'r pwyllgor i gyfrannu'n effeithiol, yn y pwyllgor a'r grwpiau tasg a gorffen fel ei gilydd.
- Asesu perfformiad y pwyllgor a'i aelodau unigol a gweithio i wella deilliannau craffu.
- Gofalu bod gan aelodau'r pwyllgor yr wybodaeth a'r sgiliau priodol ar gyfer y rôl, a'u bod yn cydweithio ag aelodau a swyddogion arweiniol i'w datblygu'n briodol.

3. Gwerthoedd

Ymrwymo i werthoedd y Cyngor a'r gwerthoedd canlynol mewn swydd gyhoeddus:

- Agwedd agored a thryloyw
- Gonestrwydd ac uniondeb
- Goddefgarwch a pharch
- Cydraddoldeb a thegwch
- Parch tuag at wahaniaethau diwylliannol
- Cynaliadwyedd

Disgrifiad o Rôl Aelod y Pwyllgor Trosolwg a Chraffu

1 Atebolrwydd

- I Gadeirydd y pwyllgor craffu perthnasol
- I'r Cyngor Llawn
- I'r Cyhoedd

2 Diben a gweithgareddau

- Cymryd rhan lawn yng ngwaith y Pwyllgor Trosolwg a Chraffu, datblygiad a chyflawniad ei raglen waith, ac unrhyw grwpiau tasg a gorffen cysylltiedig.

Craffu a datblygu polisiau

- Helpu i ddatblygu polisiau'r cyngor drwy graffu ar bolisiau drafft a gwella a mireinio polisiau presennol.
- Herio polisiau ar sail dystiolaeth gadarn, megis yn erbyn deddfwriaeth neu flaenoriaeth wleidyddol leol.
- Asesu effaith polisiau presennol a nodi meysydd i'w gwella.
- Nodi lle y gellid bod angen polisiau newydd i fynd i'r afael â deddfwriaeth sydd ar y gweill.

Gofalu bod y Weithrediaeth yn atebol, monitro perfformiad a darparu gwasanaethau

- Monitro perfformiad darparwyr mewnol ac allanol yn erbyn safonau a thargedau perthnasol, gan gynnwys holi'r weithrediaeth a'r uwch swyddogion ynglŷn â chyflawni targedau.
- Helpu i nodi a lliniaru unrhyw risgiau.
- Ymchwilio i achosion o danberfformiad neu berfformiad gwael, a gwneud argymhellion i fynd i'r afael â hyn.
- Monitro cynlluniau gweithredu neu argymhellion yn sgil adroddiadau archwilwyr neu arolygwyr allanol neu gyrff rheoleiddio.
- Gwerthuso dilysrwydd penderfyniadau gweithredol a herio penderfyniadau drwy eu 'galw i mewn' lle bo'n briodol.
- Meithrin perthynas â'r weithrediaeth er mwyn gallu anfon materion priodol i bwyllgor craffu ei adolygu cyn i'r weithrediaeth ddod i benderfyniad terfynol.

Hyrwyddo gwaith Trosolwg a Chraffu

- Hyrwyddo rôl pwyllgorau trosolwg a chraffu yn y cyngor a thu hwnt, gan feithrin cysylltiadau mewnol effeithiol gyda swyddogion ac aelodau eraill a chysylltiadau allanol â chynrychiolwyr cymunedol.

- Dangos dull gwrthrychol, heb fod yn wleidyddol ac wedi'i seilio ar dystiolaeth o fynd i'r afael â materion trosolwg a chraffu, drwy ddefnyddio amrywiaeth eang o waith ymchwil, gan gynnwys ffynonellau gwybodaeth y tu allan i'r Cyngor.
- Ychwanegu gwerth at y broses o wneud penderfyniadau a darparu gwasanaethau yn yr awdurdod drwy waith craffu effeithiol.
- Gallu dangos lle mae gwaith craffu yn gwneud gwahaniaeth.

Ymgysylltu â'r gymuned

- Defnyddio gwaith craffu fel modd o fynd i'r afael â materion cymunedol a chynnwys y cyhoedd mewn rhaglenni gwaith i'r dyfodol.
- Annog budd-ddeiliaid i gymryd rhan yng ngwaith yr awdurdod.
- Helpu datblygu atebion polisi sy'n ymarferol ac yn dderbyniol yn lleol.
- Hwyluso trafodaethau ymysg cymunedau a budd-ddeiliaid am flaenoriaethau, amcanion a pherfformiad.
- Delio â materion o safbwynt y sir gyfan.

Craffu ar y cyd

- Gweithio o fewn y cylch gorchwyl a'r protocolau priodol sy'n llywodraethu cydweithio wrth graffu.
- Defnyddio'r meini prawf a'r profion priodol wrth benderfynu a ddylid craffu ar y cyd ai peidio.
- Cyfrannu at waith craffu cyrff rhanbarthol a phartneriaethau.
- Annog y cyhoedd i gymryd rhan mewn gweithgareddau craffu ar y cyd.
- Cydweithio'n effeithiol â phwyllgorau craffu awdurdodau a sefydliadau eraill.

Cymryd rhan mewn cyfarfodydd

- Paratoi'n ddigonol ac yn briodol ar gyfer cyfarfodydd drwy gyfrwng ymchwil, sesiynau briffio a chynllunio strategaethau cyfarfodydd.
- Cymryd rhan mewn modd rhagweithiol, gwrthrychol, gwybodus ac effeithiol, gan gymryd y Cod Ymddygiad, y Rheolau Sefydlog a gofynion cyfansoddiadol eraill i ystyriaeth.
- Dangos sgiliau craffu effeithiol wrth holi, gwrando a thrafod gwybodaeth.
- Peidio â bod yn wleidyddol.
- Canolbwyntio ar ddeilliannau / gwneud gwahaniaeth drwy gymryd rhan.

3. Gwerthoedd

Ymrwmo i werthoedd y Cyngor a'r gwerthoedd canlynol mewn swydd gyhoeddus:

- Agwedd agored a thryloyw
- Gonestrwydd ac uniondeb

- Goddefgarwch a pharch
- Cydraddoldeb a thegwch
- Parch tuag at wahaniaethau diwylliannol
- Cynaliadwyedd

Disgrifiad o Rôl Arweinydd yr Wrthblaid

1. Atebolrwydd

- I'r grŵp a'i henwebodd o fewn y cyfansoddiad.

2. Diben a Gweithgareddau'r Rôl

Darparu arweiniad gwleidyddol i wrthblaid

- Bod yn arweinydd gwleidyddol amlwg i'r wrthblaid ac yn brif lefarwr gwleidyddol iddi.
- Cynnig arweiniad wrth herio polisiau'r cyngor yn adeiladol.
- Herio gweledigaeth y Cyngor a'r gymuned yn adeiladol lle bo'n briodol.
- Cynnig arweiniad cryf a chlr wrth gydlyn polisiau, strategaethau a gwasanaethau amgen.

Cynrychioli gwrthblaid yr Awdurdod

- Cynrychioli Grŵp yr Wrthblaid at safon uchel a bod yn bennaeth cadarn, cymwys a huawdl wrth gynrychioli'r wrthblaid o fewn yr Awdurdod.
- Cynrychioli'r cyngor ar gyrf allanol.

Llywodraethu mewnol, safonau moesegol a chysylltiadau

- Hyrwyddo a chynnal llywodraethu da yn y Cyngor a'i waith.
- Arwain y gymuned a hyrwyddo dinasyddiaeth weithgar.
- Hyrwyddo a chynnal llywodraeth agored a thryloyw.
- Meithrin, cefnogi a chadw cysylltiadau parchus, priodol ac effeithiol â gweithwyr y Cyngor.
- Hyrwyddo, cefnogi a chadw at God Ymddygiad yr Aelodau, Protocol yr Aelodau/Swyddogion a'r safonau ymddygiad uchaf mewn swydd gyhoeddus.

3. Gwerthoedd

Ymrwmo i, a dangos y gwerthoedd canlynol mewn swydd gyhoeddus:

- Agwedd agored a thryloyw
- Gonestrwydd ac uniondeb
- Goddefgarwch a pharch
- Cydraddoldeb a thegwch
- Parch tuag at wahaniaethau diwylliannol
- Cynaliadwyedd
- Arweinyddiaeth gynhwysol
- Datblygu consensws

Rôl Dirprwy Arweinydd yr Wrthblaid

- Cyflawni dyletswyddau'r Arweinydd pan fo'n absennol.
- Cynorthwyo'r Arweinydd gyda dyletswyddau penodol yn ôl yr angen.

Disgrifiad o Rôl Arweinydd Grŵp Gwleidyddol

1. Atebolrwydd

- I'r Grŵp a'i enwebodd

1. Diben a Gweithgareddau'r Rôl

Darparu arweiniad gwleidyddol i'r Grŵp

- Bod yn arweinydd gwleidyddol amlwg ac yn esiampl dda i'r Grŵp.
- Bod yn brif lefarydd gwleidyddol y Grŵp.
- Os yw'r Grŵp mewn grym, darparu arweinyddiaeth Plaid Wleidyddol wrth ddatblygu gweledigaeth neu bolisiau'r Cyngor. Os yw'n wrthblaid, darparu her adeiladol a dewisiadau amgen i weledigaeth a pholisiau'r Grŵp Gwleidyddol sydd mewn grym.
- Cynnig amrywiaeth o safbwyntiau o fewn y Grŵp Gwleidyddol wrth lunio polisiau.
- Integreiddio a chynrychioli'r Grŵp Gwleidyddol ar lefel leol.
- Cydweithio â Grwpiau Gwleidyddol eraill pan fo hynny'n briodol, yn enwedig mewn materion nad ydynt yn ymwneud â Gwleidyddiaeth Blaid.
- Cadeirio a/neu mynychu cyfarfodydd pan fo wedi'i benodi i rôl gynrychiadol o fewn y Cyngor.
- Cysylltu â chynrychiolwyr lleol a rhanbarthol eraill y blaid.
- Bod yn llais sy'n cynrychioli'r Grŵp, er enghraifft a phan fo'n berthnasol, wrth ddelio â sefydliadau allanol fel Llywodraeth Cymru neu'r Senedd.

Llywodraethu mewnol, safonau moesegol a chysylltiadau:

- Hyrwyddo a chefnogi llywodraethu da yn y Cyngor a'i waith.
- Darparu arweiniad cymunedol a hyrwyddo dinasyddiaeth weithgar.
- Hyrwyddo a chefnogi llywodraeth agored a thryloyw.
- Hyrwyddo, cefnogi a chadw cysylltiadau parchus, priodol ac effeithiol â gweithwyr ac aelodau eraill y Cyngor.
- Hyrwyddo, cefnogi a chadw at God Ymddygiad yr Aelodau, Protocol Aelodau/Swyddogion a'r safonau uchaf o ran ymddygiad mewn swydd gyhoeddus.
- Annog sylw dyledus i Saith Egwyddor Bywyd Cyhoeddus ac i gwrteisi mewn bywyd cyhoeddus.
- Cymryd rhan mewn cyfleoedd datblygu perthnasol ac annog aelodau'r Grŵp i gymryd rhan.
- Gosod disgwyliadau clir o ran ymddygiad aelodau'r grŵp a herio unrhyw ymddygiad amhriodol.
- Hyrwyddo amrywiaeth ymysg aelodau'r Grŵp.
- Annog aelodau'r Grŵp i hawlio cyflogau ac ad-daliadau sy'n ddyledus iddynt yn unol â phenderfyniadau'r IRPW.

Dyletswydd i hyrwyddo a chynnal safonau ymddygiad uchel ymysg Aelodau'r Grŵp yn unol â Deddf Llywodraeth Leol ac Etholiadau (Cymru) 2021

- Cymryd camau rhesymol i hyrwyddo a chynnal safonau ymddygiad uchel ymysg aelodau'r Grŵp.
- Cydweithio â phwyllgor safonau'r Cyngor (ac unrhyw un o is-bwyllgorau'r pwyllgor hwnnw) i arfer swyddogaethau'r pwyllgor safonau. Yn benodol, cydweithio â'r Pwyllgor Safonau yn ei ddyletswydd i fonitro cydymffurfiad Arweinwyr Grŵp â'u dyletswydd dan y ddeddf, ac i ddarparu gwybodaeth ar gyfer adroddiad blynyddol y Pwyllgor Safonau.
- Gweithio'n adeiladol â'r Swyddog Monitro ac Arweinwyr Grwpiau eraill mewn perthynas â'r ddyletswydd hon.
- Gweithio o fewn y protocol datrys lleol pan fo hynny'n berthnasol.
- Cymryd rhan mewn unrhyw hyfforddiant sy'n ymwneud yn benodol â'r ddyletswydd hon.

3. Gwerthoedd

Ymrwymo i, a dangos y gwerthoedd canlynol mewn swydd gyhoeddus:

- Agwedd agored a thryloyw
- Gonestrwydd ac uniondeb
- Goddefgarwch a pharch
- Cydraddoldeb a thegwch
- Parch tuag at wahaniaethau diwylliannol
- Cynaliadwyedd
- Arweinyddiaeth gynhwysol
- Datblygu consensws

Canllawiau ategol i Arweinwyr Grŵp Gwleidyddol

Mae Deddf Llywodraeth Leol ac Etholiadau (Cymru) yn gosod dyletswydd ar Arweinwyr Grŵp i gymryd “Camau Rhesymol” i hyrwyddo a chynnal safonau ymddygiad uchel ymysg aelodau eu grŵp. Mae’r nodyn canlynol yn cynnig dehongliad pellach o’r Ddeddf er mwyn ategu'r disgrifiad o rôl yr Arweinydd Grŵp.

- Mae dyletswydd ar Arweinwyr Grŵp i hyrwyddo a chynnal safonau ymddygiad uchel ymysg aelodau eu grŵp mewn Awdurdod Unedol. Mae hyn yn berthnasol i’r aelodau grŵp hynny pan maent yn gweithio neu’n rhoi’r argraff eu bod yn gweithio yn rhinwedd eu rôl fel aelod.
- Cyflwynwyd y ddyletswydd hon gan Lywodraeth Cymru i annog safonau ymddygiad uchel ymysg aelodau, gan gynnwys cwrteisi a pharch ym mhob sefyllfa tuag at bawb. Nid bwriad y ddyletswydd yw bod yn feichus ac ni fydd yn berthnasol i bawb (yn amlwg, yr aelodau hynny nad ydynt yn perthyn i grŵp). Y bwriad yw bod yn gymesur ac yn fuddiol ac annog unigolion i osgoi ymddygiad amhriodol cyn i’r ymddygiad hwnnw dorri'r Cod.
- Mae cyfrifoldeb eisoes ar bob cynghorydd i roi gwybod am achosion o dorri’r Cod Ymddygiad.
- Mae’r ddyletswydd yn berthnasol i Arweinwyr Grŵp ar gyfer aelodau eu grŵp pan fo’r aelodau hynny, er enghraifft, yn gweithio yn y Cyngor, mewn cyfarfodydd grwpiau gwleidyddol, yn y gymuned ac ar gyrrff allanol megis yr Awdurdod Tân ac Achub, Awdurdodau’r Parciau Cenedlaethol, Awdurdodau'r Heddlu, Cyngorau Cymuned a Thref, Cyd-bwyllgorau Corfforaethol a chyrrff llywodraethu ysgolion.
- Yn achos cyrrff allanol, y safonau ymddygiad perthnasol yw’r rhai a nodir gan y corff y mae’r aelod grŵp yn gwasanaethu arno. Os nad yw’r rhain ar gael, Cod Ymddygiad y Cyngor fydd yn berthnasol.
- Nid yw’r ddyletswydd yn gwneud Arweinwyr Grŵp yn **atebol** am ymddygiad eu haelodau, gan mai mater o **gyfrifoldeb unigol** yw Ymddygiad. Fodd bynnag, **rhaid** i Arweinwyr Grŵp gymryd “Camau Rhesymol” i hyrwyddo a chynnal safonau ymddygiad uchel ymysg aelodau’r Grŵp. A **rhaid** iddynt gydweithio â’r pwyllgor safonau ac unrhyw un o is-bwyllgorau’r pwyllgor hwnnw i arfer swyddogaethau’r pwyllgor safonau. A **rhaid** iddynt roi sylw i ganllawiau a gyhoeddwyd gan Weinidogion Cymru ar y materion hyn.
- Gallai “camau rhesymol” olygu bod Arweinwyr Grŵp yn:
 - Cynnal trafodaethau anffurfiol gydag aelodau allai fod yn dangos arwyddion cynnar o ymddygiad amhriodol, neu wneud cais am hyfforddiant i’r aelodau hynny, er mwyn 'taro’r ymddygiad yn ei dalcen' cyn iddo fynd yn broblem neu fod mewn perygl o dorri'r Cod.
 - Gweithio’n adeiladol â phwyllgorau Safonau i roi gwybod am gydymffurfiaid â’u dyletswydd, unrhyw bryderon difrifol am ymddygiad aelodau nad yw wedi’i gywiro gan gamau anffurfiol, ac unrhyw ofynion o ran hyfforddiant ar eu cyfer eu hunain neu aelodau eu grŵp.
 - Gweithio’n adeiladol gyda’r Swyddog Monitro, a’i gefnogi/chefnogi yn y materion hyn.
 - Bod yn esiampl dda ar gyfer yr aelodau, gan ddangos y safonau uchaf posib o ran ymddygiad, cwrteisi a pharch.
 - Cynnal ymwybyddiaeth o safonau uchel iawn o ymddygiad, cwrteisi a pharch, yn enwedig mewn perthynas â chydaddoldeb ac amrywiaeth.
 - Gweithio’n adeiladol ag aelodau eraill y grŵp ar y cyngor ac ar gynghorau eraill i sicrhau'r safonau ymddygiad uchaf posib, yn y Cyngor a ledled Cymru.
 - Croesawu ac ymateb i bryderon a godir gan aelodau’r Grŵp am ymddygiad yn y grŵp.
- Mae dyletswydd ar bwyllgorau Safonau i fonitro cydymffurfiaid ymysg Arweinwyr Grwpiau Gwleidyddol â’u dyletswyddau, a chynghori, hyfforddi neu drefnu hyfforddiant i grwpiau gwleidyddol ar y cyngor am faterion sy’n gysylltiedig â’u dyletswyddau.

- Rhaid i bwyllgorau Safonau lunio adroddiad blynyddol i'r Cyngor am eu gwaith, gan gynnwys cydymffurfiad Arweinwyr Grŵp â'r ddyletswydd hon.
- Y cosbau allai fod yn berthnasol i aelodau grŵp sy'n ymddwyn yn amhriodol ar gorff allanol yw'r rhai a osodir gan y cyrff hynny. Os nad oes cosbau wedi'u gosod, rheolau'r Cyngor fydd yn berthnasol.
- Os bydd aelod wedi torri'r Cod Ymddygiad ac wedi'i ddiarddel dros dro, dim ond yn rhinwedd eu rôl fel aelod o un awdurdod perthnasol y byddant wedi'u diarddel. Byddai'n rhaid iddynt fod wedi'u anghymhwysu er mwyn iddo fod yn berthnasol yn rhinwedd eu rôl fel aelod o fwy nag un awdurdod perthnasol. (Rheoliadau Ymchwiliadau Llywodraeth Leol (Swyddogaethau Swyddogion Monitro a Phwyllgorau Safonau (Cymru) 2001).
- "Mae'n bosib y gellid ystyried bod arweinydd grŵp sy'n methu â chydymffurfio â'r ddyletswydd newydd mewn ffordd ystyrlon yn dwyn anfri ar ei swydd, yn groes i baragraff 6(1)(a) y Cod" Ombwdsmon Gwasanaethau Cyhoeddus Cymru, *Y Cod Ymddygiad ar gyfer aelodau awdurdodau lleol yng Nghymru Mai 2021*

Diben a Rôl Aelod Eiriolwr

Beth yw Aelod Eiriolwr?

Mae Aelodau Eiriolwyr yn cynnig llais i grwpiau heb gynrychiolaeth ddigonol yn draddodiadol, neu i faterion y mae angen eu cadw ar flaen busnes y cyngor, er nad ydynt o bosib yn gyfrifoldeb i unrhyw unigolyn na phwyllgor.

Mae Aelodau Eiriolwyr (a elwir weithiau'n aelodau arweiniol) yn aelodau etholedig sydd, yn ogystal â'u cyfrifoldebau eraill yn y cyngor, yn gofalu bod y mater neu'r grŵp y maent yn eu heirioli yn cael eu hystyried wrth ddatblygu polisiau'r cyngor a gwneud penderfyniadau. Mae Aelodau'n gweithredu fel eiriolwyr mewn meysydd fel plant, digartrefedd, cydraddoldeb, pobl hŷn, pobl ifanc, craffu, cymorth a datblygiad yr aelodau, gwella iechyd a threchu tlodi. Mae yna rôl statudol i aelod arweiniol gwasanaethau plant a phobl ifanc, gyda chyfrifoldeb dros oruchwylio'r trefniadau a wneir dan adrannau 25 a 26 Deddf Plant 2004.

Weithiau, bydd y cyrff allanol sy'n gysylltiedig â'r maes dan sylw wedi cyhoeddi canllawiau ar yr wybodaeth bynciol y mae aelodau ei hangen i gyflawni'r rôl, er enghraifft, pecyn cymorth y CLIL ar gyfer eiriolwyr pobl hŷn. Fel arall, bydd yr eiriolwyr yn dibynnu ar eu hawdurdod am ganllawiau am y pwnc perthnasol a'u rôl fel aelod arweiniol yn y maes hwnnw.

Beth maen nhw'n ei wneud?

Dyma ddyletswyddau arferol aelod arweiniol:

- Gofalu bod y maes dan sylw yn cael ei ystyried wrth ddatblygu polisiau neu ddod i benderfyniadau.
- Holi am berfformiad ac adnoddau ar gyfer y maes hwnnw.
- Codi proffil y maes a gofalu bod yr awdurdod yn gwybod am yr arferion da.
- Ymgysylltu â chyrff allanol sy'n gweithio yn y maes.
- Ymgysylltu â swyddogion ac aelodau eraill ynglŷn â'r rôl.
- Ymgysylltu â grwpiau cymunedol sydd â diddordeb/cysylltiad yn y maes.
- Rhoi gwybod i'r cyngor am y camau a gymerir.

Sut mae'r rôl yn cydblethu â'r strwythur corfforaethol?

Bydd hynny'n amrywio yn ôl y maes/mater sy'n cael ei eirioli a'r modd y mae'r awdurdod yn gweithredu. Mae'n bosib y bydd dryswch a gorgyffwrdd o ran rolau'r aelod eiriolwr a rolau'r aelod gweithredol neu'r aelod trosolwg a chraffu perthnasol. Gallai aelod gweithredol perthnasol neu aelod anweithredol gyflawni rôl yr eiriolwr.

Felly, mae'n bwysig bod yr aelodau a'r swyddogion yn cydweithio i gytuno ar rolau a chamau gweithredu yn y maes sy'n cael ei eirioli, a bod gweithdrefnau wedi'u sefydlu i alluogi'r aelod eiriolwr i adrodd am ei weithgareddau. Byddai o gymorth pe bai'r awdurdod yn llunio protocol sy'n pennu pa bwerau sydd gan eiriolwyr, megis yr hawl i wneud penderfyniadau ar ran yr awdurdod. Yn yr un modd, mae trefniadau penodi eiriolwyr yn

amrywio rhwng yr awdurdodau, gyda phenodiadau naill ai'n cael eu gwneud gan y cyngor llawn neu'r arweinydd.

Disgrifiad o'r Rôl

Mae'n anodd llunio disgrifiad sy'n gweddu i'r gwahanol rolau y mae disgwyl i eiriolwyr eu cyflawni a sut y maent yn gweithio o fewn strwythurau'r gwahanol awdurdodau. Dyma ddisgrifiad enghreifftiol y bydd angen ei addasu'n lleol, yn enwedig i adlewyrchu'r gwahaniaethau rhwng rôl statudol, rôl y mae aelod gweithredol yn ei chyflawni a rôl arweinydd anweithredol.

Disgrifiad o Rôl Aelod Eiriolwr

1. Atebolrwydd

- I'r Cyngor Llawn

2. Diben a gweithgareddau'r Rôl

O fewn y Cyngor

- Hyrwyddo'r maes dan sylw o fewn blaenoriaethau corfforaethol a gwasanaethau'r Cyngor.
- Hyrwyddo anghenion y grŵp dan sylw ymysg y rhai sy'n gyfrifol am wneud penderfyniadau o fewn y Cyngor.
- Cydweithio â'r rhai sy'n gyfrifol am wneud penderfyniadau'r Cyngor i lunio strategaethau/polisïau/cynlluniau gwaith ar gyfer y maes dan sylw.
- Bod yn ymwybodol o bob mater sy'n ymwneud â'r maes.
- Cyfrannu i arferion da a gwella gwasanaethau a swyddogaethau sy'n ymwneud â'r maes drwy'r amser.
- Ymgysylltu â'r aelodau ynglŷn â'r materion sy'n ymwneud â'r maes dan sylw, megis mynychu cyfarfodydd pwyllgorau Trosolwg a Chraffu/ y Cabinet/ y Cyngor Llawn ac ati.
- Codi ymwybyddiaeth o'r maes a chymryd rhan flaengar o ran cynnig datblygiad i bob aelod a swyddog mewn perthynas â'r maes dan sylw.

Yn y Gymuned

- Codi proffil y maes yn y gymuned.
- Ymgysylltu â dinasyddion a grwpiau cymunedol mewn materion sy'n ymwneud â'r maes dan sylw.
- Arwain a chynnal mentrau lleol sy'n ymwneud â'r maes hwnnw.

3. Gwerthoedd

Ymrwymo i werthoedd y Cyngor a'r gwerthoedd canlynol mewn swydd gyhoeddus:

- Agwedd agored a thryloyw
- Gonestrwydd ac uniondeb
- Goddefgarwch a pharch
- Cydraddoldeb a thegwch
- Parch tuag at wahaniaethau diwylliannol
- Cynaliadwyedd
- Arweinyddiaeth gynhwysol